

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

När berättelsen byts

En kvalitativ studie om hur aktiva inom Socialdemokraterna
hanterade omläggningen av flyktingpolitiken 2015

Författare: Carl-Johan Friman
Kandidatuppsats SOCK05, 15 HP
VT20
Handledare: Margareta Nilsson-Lindström

Abstract

Författare: Carl-Johan Friman

Titel: När berättelsen byts – En kvalitativ studie om hur aktiva inom Socialdemokraterna hanterade omläggningen av flyktingpolitiken 2015

Kandidatuppsats: SOCK05, 15 hp

Handledare: Margareta Nilsson-Lindström

Sociologiska institutionen, vårterminen 2020

Under flyktingsituationen 2015 genomförde Socialdemokraterna i regeringsställning en hastig omläggning från en generös till en restriktiv flyktingpolitik. Omläggningen i denna värdeladdade fråga skapade debatt inom partiet men etablerades likafullt som partiets nya hållning. Vad händer hos en organisations medlemmar när något som traditionellt varit en central del i organisationens identitet förändras? Syftet med uppsatsen är att genom en studie av hur aktiva inom Socialdemokraterna hanterade partiets kursbyte i migrationsfrågan öka förståelsen för hur en organisations medlemmar kan hantera förändringar i organisationens inriktning. Frågeställningar är: Hur förklarades och hanterades bytet av förhållningssätt av aktiva inom Socialdemokraterna? Vilka eventuella strategier går att identifiera för hur bytet hanterades? Underlaget tas fram med hjälp av en kvalitativ intervjuundersökning och med teoretisk utgångspunkt i Festingers teori om kognitiv dissonans och i tidigare forskning om partikultur och lojalitet. Jag har identifierat tre olika sätt att förklara partiets omläggning och fyra olika strategier för hur intervjupersonerna hanterar faktumet att deras parti bytte inriktning. Förklaringarna och strategierna skiljer sig åt, där den tydligaste skillnaden finns mellan de som distanserar sig från partiets beslut och de som utan protest accepterar omläggningen. Resultatet illustrerar Festingers dissonansteori genom att visa på hur individer kan gå tillväga för att hitta förklaringar till sin acceptans av handling som utmanar de egna värderingarna. Resultatet pekar även i liknande riktning som tidigare forskning om hur starkt partikulturen präglar organisationens medlemmar.

Nyckelord: Socialdemokraterna, flyktingsituationen 2015, partikultur, lojalitet, Festinger, kognitiv dissonans, kognitiva element, dissonansreduktion.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	1
1.2 Flyktingkrisen och omläggningen av flyktingpolitiken 2015	2
2 Tidigare forskning.....	4
2.1 Lojalitet med partilinjen	4
2.2 Partikultur och partidisciplin	4
2.3 Acceptans, protest eller sorti	5
2.4 Kognitiv dissonans och partianda	6
2.5 Kognitiv dissonans i grupper	6
3 Teori	8
3.1 Festingers teori om kognitiv dissonans	8
4 Metod	10
4.1 Val av forskningsmetod	10
4.2 Urval.....	10
4.3 Intervjuer.....	12
4.4 Bearbetning och analys.....	13
4.5 Etiska överväganden.....	13
4.6 Validitet och reliabilitet	13
4.7 Förförståelse	14
5 Resultat och analys	15
5.1 Så förklaras bytet av förhållningssätt.....	15
5.2 Strategier för hantering av faktumet att förhållningssätt byttes	16
6 Diskussion och slutsatser	22
7 Referenslista.....	25
Bilaga 1 Intervjuguide.....	28

1 Inledning

Hösten 2015 anlände ett stort antal människor till Sverige på flykt undan konflikterna i främst Syrien, Afghanistan och Irak. I Sverige togs de till att börja med emot med öppenhet i linje med den inriktning om en generös flyktingpolitik som såväl de flesta riksdagspartier som en stor majoritet av medborgarna förespråkade. De asylsökande blev dock snart så många att kommuner och myndigheter inte längre ansåg sig klara mottagandet. Regeringen bytte då förhållningssätt från en generös flyktingpolitik till en restriktiv flyktingpolitik som gick ut på att snabbt stoppa upp inflödet och minska antalet asylsökande i Sverige. Omläggningen som skedde i november 2015 innebar ett markant byte av förhållningssätt där politiskt aktiva som ena dagen försvarat och drivit en generös flyktingpolitik andra dagen skulle försvara och driva en restriktiv flyktingpolitik.

Utifrån sett kan det uppfattas som att regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet på mycket kort tid lyckades samla sina aktiva kring en omförhandlad berättelse som bryter mot tidigare berättelse, vilket leder mig fram till mitt intresse i studien. När medlemmar i en organisation identifierar sig starkt med sin organisation utvecklas i regel en distinkt organisationskultur och en specifik social identitet (Alvesson & Sveningsson 2014:63) – Vad händer hos en organisations medlemmar när något som traditionellt varit en central del i organisationens inriktning förändras på grund av yttre omständigheter? Hur hanterar medlemmarna en sådan förändring? Fokus i den här uppsatsen ligger på att studera hur omläggningen av flyktingpolitiken förklarades och hanterades av dem som ingick i politiska sammanhang med ansvar för den förändrade politiken, och därigenom öka förståelsen för hur en organisations medlemmar kan hantera förändringar i organisationens inriktning. Jag tar en teoretisk utgångspunkt i Festingers (1957) teori om kognitiv dissonans och i tidigare forskning om partikultur och lojalitet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att genom en studie av hur aktiva inom Socialdemokraterna hanterade partiets kursbyte i migrationsfrågan öka förståelsen för hur en organisations medlemmar kan hantera förändringar i organisationens inriktning.

Jag avser besvara följande frågeställningar:

- Hur förklarades och hanterades bytet av förhållningssätt av aktiva inom Socialdemokraterna?
- Vilka eventuella strategier går att identifiera för hur bytet hanterades?

1.2 Flyktingkrisen och omläggningen av flyktingpolitiken 2015

Utredningen om migrationsmottagandet 2015 (2017) redogör för bland annat upptakten till flyktingsituationen. Under första kvartalet av 2015 låg antalet asylsökande i Sverige på mellan 4 000 och 4 900 per månad, vilket var samma nivå som 2014. Under försommaren började antalet asylsökande öka. I augusti sökte 11 700 personer asyl i Sverige och under september 24 300 personer. Flyktingfrågan hade redan tidigare under året blivit den viktigaste politiska frågan för svenskarna och i den nya situationen ökade det folkliga engagemanget än mer (Esaiasson et al. 2016:12). Den 2 september 2015 publicerades en bild på den drunknade treårige pojken Alan Kurdi och engagemanget tog ytterligare fart. Civilsamhällets organisationer samlade in stora belopp och frivilliga ställde upp med praktisk hjälp vid mottagandet. Regeringen och de flesta av oppositionspartierna hävdade att rätten till asyl var absolut och att det inte fanns någon gräns för hur många asylsökande Sverige kunde ta emot (Esaiasson et al. 2016:6). Den 6 september höll statsminister Stefan Löfven ett uppmärksammat tal vid Refugees Welcomes manifestation på Medborgarplatsen i Stockholm där han slog fast att rätten till asyl var absolut och att hans Europa ”inte byggde murar” (Regeringskansliet 2015a). Även tidigare hade statsministern uttryckt att det inte fanns någon övre gräns för antalet asylsökande (Lönnaeus 2015).

Ökningen av antalet asylsökande fortsatte och under oktober anmälde sig 39 200 personer som asylsökande. Tecken fanns på ansträngning i mottagningssystemet och det började bli svårt för myndigheter och kommuner att lösa behovet av asylboenden. Den 23 oktober kom regeringen och allianspartierna överens om skärpta regler i flyktingpolitiken med bland annat tidsbegränsade uppehållstillstånd och id-kontroller vid gränserna (Utredningen om migrationsmottagandet 2015 2017:12). Den 12 november infördes gränskontroller och regeringen lade förslag om identitetskontroll på fartyg. På en presskonferens den 24 november presenterade statsminister Stefan Löfven och vice statsminister Åsa Romson slutligen en rad åtgärder som skulle skapa ett ”andrum” för det svenska mottagandet av människor på flykt (Regeringskansliet 2015b). Åtgärderna markerade en radikal omläggning av flyktingpolitiken och resulterade i att antalet asylsökande sjönk betydligt.

Omläggningen befästes senare då regeringen i april 2016 lämnade en proposition till riksdagen med förslag om att tillfälligt begränsa möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige (Regeringskansliet 2016). Den tillfälliga lagen föreslogs gälla i tre år. I maj 2019 lämnade regeringen en ny proposition till riksdagen med förslag om att förlänga den tillfälliga lagen ytterligare två år (Regeringskansliet 2019).

Reaktioner inom Socialdemokraterna

Bland rörelser inom Socialdemokraterna väckte omläggningen av flyktingpolitiken reaktioner som tyder på att de uppfattade omläggningen som ett brott mot partiets värderingar. Ett exempel är S-kvinnor som i ett uttalande den 26 november 2015 uttryckte: ”S-kvinnor delar regeringens syn på vikten av ett organiserat mottagande. Men detta måste ske inom ramen för en human och solidarisk flyktingpolitik. [...] S-kvinnor kommer alltid höja sina röster för solidaritet och medmänsklighet. Andrum behövs för människor på flykt, inte för staten Sverige.” (S-kvinnor 2015). Ett annat exempel är SSU och S-studenter som i en debattartikel den 1 december 2015 uttryckte: ”SSU och S-studenter är starkt kritiska till och besvikna över innehållet i regeringens senaste migrationsbesked. [...] Låt oss inte gå till historien som landet som tävlade med andra länder om vem som mest effektivt kunde stänga gränserna.” (S-studenter & SSU 2015). Ett tredje exempel är det socialdemokratiska sidoförbundet Tro och solidaritet som samlar troende partimedlemmar, och vars ordförande den 24 november 2015 kommenterade omläggningen så här: ”Jag har stor respekt för de svåra arbetsuppgifter som myndigheter, civilorganisationer, politiker och enskilda individer ställs inför. Men förslag om att enbart utfärda tillfälliga uppehållstillstånd och att börja tillämpa medicinsk åldersbestämning av asylsökande är ovärdigt och minskar inte antalet flyktingar.” (Tro och solidaritet 2015).

Omläggningen av flyktingpolitiken fortsatte att väcka reaktioner inom Socialdemokraterna även efter flyktingkrisen 2015. Partiinterna röster ville få med partiet på en generösare hållning. En rad arbetarekommuner ville inför Socialdemokraternas kongress 2017 lägga om partiets politik i en generösare inriktning. Ett annat exempel är de socialdemokratiska politikerna i Europaparlamentet som inför Socialdemokraternas kongress 2017 skrev i en debattartikel: ”Bilderna på den treåriga Alan, som ligger död på stranden i Turkiet, på väg till tryggheten med sin familj, finns fortfarande fastbränd i våra minnen. Vi Europaparlamentariker kommer att göra det vi kan för att driva frågan om familjeåterförening på vår politiska arena. Vi hoppas att vi får med oss hela partiet så vi med gemensamma krafter kan påverka EU i rätt riktning.” (Ulvskog m.fl. 2017). Vid partikongressen antogs dock partistyrelsens förslag om att bland annat harmonisera flyktingmottagandet med övriga EU (Socialdemokraterna 2017).

2 Tidigare forskning

I detta avsnitt redogör jag för forskning om partikulturer och forskning kring hur medlemmar i en organisation kan förhålla sig när förändring sker eller missnöje finns och lojaliteten prövas. Jag har sökt litteratur i databasen LUBsearch med sökord som exempelvis: *cognitive dissonance*, *social groups*, *partikultur*, *partilinje*, *lojalitet*. Databassökningen kompletterades med översiktliga sökningar på internet samt manuell genomgång av referenslistor till relevanta studier och artiklar. Den forskning jag redogör för är publicerad åren 2004–2018. De artiklar jag använt uppfyller kravet på att vara peer reviewed.

2.1 Lojalitet med partilinjen

Utifrån studiens syfte är det relevant att se på tidigare forskning om partikulturer och hur denna kan ge förklaring till hur medlemmar och aktiva hanterar förändring eller missnöje inom organisationen. Louise Skoog (2011) har undersökt hur viktigt folkvalda kommunalpolitiker anser det är att följa partilinjen jämfört med sin egen eller väljarnas uppfattning. Skoog tar utgångspunkt i det faktum att folkvalda säger sig agera utifrån vad de själva eller väljarna vill medan de i praktiken ändå följer partilinjen (Skoog 2011:2f). I sin studie lyfter hon in organisationskultur som en möjlig förklarande faktor till hur folkvalda tolkar sitt mandat och till att tolkningen och lojaliteten till partilinjen även kan se olika ut på olika arenor där de folkvalda agerar eftersom organisationskulturen skiljer sig på de olika arenorna (Skoog 2011:16f). Skoog visar i sin studie att i ett parlamentariskt system där partierna har en så pass framträdande roll som i de svenska kommunerna lämnas för de folkvalda inte utrymme för annan tolkning av sitt mandat än att det är baserat på förtroende från partiet, och således följer de partilinjen. Då de folkvalda upplever att partilinjen strider mot deras egen eller väljarnas uppfattning lägger de hellre ned sin röst än röstar emot (Skoog 2011:87f).

2.2 Partikultur och partidisciplin

Katarina Barrling Hermansson (2004) undersöker i sin avhandling partikulturer i Sveriges riksdag. Avhandlingen visar att det inom riksdagen finns skilda partikulturer, och att dessa avspeglas i parlamentarikernas sätt att tänka, både kring sig själva och sin omgivning (Barrling Hermansson 2004:308). Hon skildrar bl.a. hur det i partigrupperna uppstår en sammanhållning som är gynnsam för grupp-kulturer. I partigruppen finns ömsesidigt beroende och delade uppgifter och mål, och gruppmedlemmens resultat knyts oftast till gruppen som helhet. Den bild individen får av sig själv som politiker understryker individens beroende av det omgivande kollektivet. Partigruppen har också

tydliga motståndare, vilket ytterligare främjar sammanhållningen (Barrling Hermansson 2004:15f). Barrling Hermansson nämner vidare att det råder en välkänt stark partidisciplin i de nordiska länderna som inte förklaras av formella regler utan hänförs till samsyn kring att partiviljan är överordnad den enskilda förtroendevalda individens omdöme (Barrling Hermansson 2004:40).

När det gäller specifikt den socialdemokratiska partigruppen konstaterar Barrling Hermansson att politisk ansvarskänsla har en framträdande roll i socialdemokraternas självbild.

Den dominerande föreställningen är den att vara en grupp som besinnar det ansvar som följer av regeringsinnehav, och som för detta ändamål låter de egna politiska målen stå tillbaka om syftet är att få till stånd (breda) majoriteter och/ eller verka för nationens bästa (Barrling Hermansson 2004:163).

Under temat gruppstyrka konstateras vidare att den socialdemokratiska gruppen som kollektiv har en stark ställning i förhållande till individen.

Nära nog samtliga ledamöter framhåller gruppens starka ställning i förhållande till de ingående individerna, där de utmärkande egenskaperna är kollektivism, stark grupplojalitet och sammanhållning. Detta lyfts fram som en förklaring till att partiet klarat sig genom kriser där de tvingats genomföra politik som strider mot de egna ideologiska målen (Barrling Hermansson 2004:170f.).

2.3 Acceptans, protest eller sorti

Hirschman (2006) tar i *Sorti eller protest – en fråga om lojaliteter* upp en medlems olika handlingsalternativ när medlemmen är missnöjd med sin organisation: lojal acceptans, protest eller sorti. I ena änden på en skala finns organisationer där sorti är medlemmens huvudsakliga strategi vid missnöje, till exempel för medlem i en kundklubb i ett företag där många andra företag har samma erbjudande. I andra änden finns organisationer där sorti knappast alls är ett alternativ, till exempel en nation eller en familj. I dessa är strategin vid missnöje oftast acceptans eller protest. Mellan dessa två ytterligheter finns självvalda sammanslutningar som till exempel politiska partier och frivilligorganisationer, där både sorti och protest finns som handlingsalternativ. Vid missnöje med en frivillig sammanslutning är det graden av lojalitet eller kostnaden för ett visst handlingsalternativ som avgör om medlemmen väljer acceptans, protest eller sorti.

Hirschman är relevant för denna uppsats framför allt när det gäller hans studier av lojalitet. I en organisation där medlemmarna är lojala minskar sannolikheten för sorti vid missnöje, samtidigt som lojaliteten även kan aktivera protest eftersom en lojal medlem hellre vill förbättra den organisation

man är med i än göra sorti (Hirschman 2006:92). Överfört till ett parti kan det således vara bra med lojala kritiker som förblir inom partiet eftersom dessa bidrar till organisationens utveckling.

Hirschman konstaterar även att lojaliteten ökar om medlemmen lagt kraft och möda på att inträda i organisationen och ännu mer om medlemmen får betala ett högt pris för att lämna organisationen. Protest eller sorti hålls i det läget tillbaka även om missnöje finns (Hirschman 2006:110). Ytterligare ett konstaterande från Hirschman som är relevant för denna uppsats är att ansvarskänslan hos en medlem för organisationens högre syfte och mening kan leda till att en medlem väljer att stanna hellre än att göra sorti vid missnöje eftersom medlemmen uppfattar att sorti skulle försämra organisationen ytterligare och leda till en än värre situation (Hirschman 2006:118).

2.4 Kognitiv dissonans och partianda

Acharya et al. (2018) utgår från Festingers (1957) teori om kognitiv dissonans (se vidare kapitel 3) och tillämpar den i ett sammanhang där individer tar ett politiskt beslut och därefter ändrar sina attityder för att de ska stämma överens med beteendet. De menar att denna teori hämtad från socialpsykologin kan användas för att utveckla de mer traditionella angreppssätten inom samhällsvetenskap där individens attityd och preferenser väntas resultera i ett visst beteende (Acharya et al. 2018:401). De visar bland annat att en distinkt partianda kan växa fram i ett tvåpartisystem trots att politikens innehåll är långt ifrån tvådimensionellt. De två partierna har sina fasta positioner på varsin sida i en politisk fråga medan individer i egenskap av väljare och partianhängare initialt har en mängd olika åsikter som inte låter sig placeras in i den tvådimensionella bilden. När det parti som individen valt tar tydlig ställning i en fråga justerar individen sin åsikt i frågan så att den ska stämma överens med partiets position. På så sätt uppstår partianda ur faktumet att anhängarna vill undvika den kognitiva dissonans som uppstår när deras parti tar ställning i en fråga där individen själv inte är lika säker. Forskarna visar också att ju mer kunskap de partiaktiva har om de två partiernas olika syn i frågan, desto större blir medvetenheten om hur mycket det kostar på att inte följa partilinjen, vilket resulterar i att man binder sig till denna än hårdare (Acharya et al. 2018:403).

2.5 Kognitiv dissonans i grupper

Även om Festingers (1957) teori om kognitiv dissonans främst rör individnivå tar han även upp kognitiv dissonans i grupper. När det blir uppenbart att det råder olika åsikter i en grupp leder det till kognitiv dissonans hos medlemmarna i gruppen och en strävan att nå bort från detta tillstånd (Festinger 1957:261). Detta har utforskats vidare av Matz och Wood (2005) i en studie där de

undersöker tre olika situationer där kognitiv dissonans i grupper uppstår. De undersöker om det räcker med enkla åsiktsskillnader för att det ska uppstå kognitiv dissonans i gruppen, om gruppens kognitiva dissonans går att förstå på samma sätt som kognitiv dissonans för en enskild individ, och hur gruppen agerar för att minska åsiktsskillnader som ger kognitiv dissonans (Matz & Wood 2005:22). Deras studie visar att när gruppmedlemmar har avvikande åsikter upplever de obehag som de vill bli av med. När kognitiv dissonans uppstår inom gruppen kan den minskas till exempel genom att individen i diskussion med övriga medlemmar ändrar sin åsikt så att den stämmer med majoritetens, genom att individen försöker påverka övriga medlemmar att ändra åsikt eller genom att individen söker tillhörighet till en del av gruppen som delar åsikterna. Relationer inom en grupp kan således vara både en källa till och en lösning på kognitiv dissonans (Matz & Wood 2005:35).

3 Teori

I kapitlet redogör jag för min teoretiska utgångspunkt. Jag hämtar teoribildning och begrepp från socialpsykologin och Festingers teori om kognitiv dissonans.

3.1 Festingers teori om kognitiv dissonans

I samhällsvetenskapen utgår forskare ofta från att människors kunskap och attityder i en fråga avgör hur de utifrån rationella grunder agerar i frågan, den så kallade rational choice-teorin (Klintman 2019:87). Inom socialpsykologin finns ett omvänt perspektiv där forskarna ser att en individs handlande i en fråga kan påverka individens attityd till frågan. Perspektivet lyfts fram av Leon Festinger (1957) i hans teori om *kognitiv dissonans*. Bakgrunden till teorin är den grundläggande drivkraften hos en människa att vara *konsistent*, det vill säga att en individs kunskap och värderingar i en fråga ska vara i överensstämmelse med hur individen agerar i frågan (Festinger 1957:260). Om individens agerande inte stämmer överens med hennes kunskap och värderingar, det vill säga hon är *inkonsistent*, uppstår en psykologisk obehagskänsla. Festinger använder begreppet *dissonans* för att beskriva tillståndet av inkonsistens och begreppet *konsonans* för tillståndet av konsistens (Festinger 1957:261). Drivkraften att bli av med kognitiv dissonans är lika naturlig och stark som drivkraften att bli av med till exempel hunger.

Dissonansen och konsonansen råder mellan två *kognitiva element*, två ”vetanden”. Ett kognitivt element kan vara den kunskap individen har om sig själv och sina tankar i en fråga, medan ett annat kognitivt element kan handla om vetande kring yttre faktorer i en fråga. När två kognitiva element inte stämmer överens uppstår dissonans. Ju viktigare de kognitiva elementen är för individen, desto högre blir graden av dissonans när de inte stämmer överens (Festinger 1957:16). Är det hög grad av dissonans ökar också drivkraften att bli av med den psykologiska obehagskänsla som uppstår.

Festinger (1957) pekar på tre huvudsakliga sätt att minska dissonansen:

- a) *ändra på något av de kognitiva elementen* så att kunskap och värderingar i en fråga stämmer överens med agerande i frågan,
- b) *lägga till ett nytt kognitivt element*, ny kunskap, som stärker ett av de tidigare kognitiva elementen och bekräftar att attityden eller handlingen är den rätta,
- c) *tona ned betydelsen av överensstämmelse* mellan de kognitiva elementen.

En central del i teorin handlar om den *dissonans som kan uppstå efter ett beslut* att agera på ett visst sätt (postdecision dissonance) (Festinger 1957:34f.). Att besluta sig för ett alternativ innebär också att

välja bort ett annat alternativ som ofta också har sina fördelar. Efter beslutet kan då dissonans uppstå såväl mellan det tagna beslutet och tankar på om detta var det rätta beslutet, som mellan det tagna beslutet och tankar på det alternativ som valdes bort. Gäller beslutet en fråga som är viktig för individen eller en fråga där båda handlingsalternativen har sina klara fördelar ökar graden av dissonans. Drivkraften att bli av med dissonansen resulterar då i att individen börjar se fler och fler fördelar med det valda alternativet och fler och fler nackdelar med det bortvalda alternativet.

En annan central del i teorin handlar om hur en individ hanterar *påtvingad lydnad* (forced compliance) (Festinger 1957:84ff). Påtvingad lydnad inträffar när hot eller belöningar bedöms tillräckligt stora för att få individen att agera mot sina värderingar. Påtvingad lydnad resulterar ofelbart i dissonans mellan individens egna värderingar och den handling individen utför. Dissonansen består så länge individen står fast vid sina värderingar, och för att minska dissonansen kan individen antingen

- a) *ändra sina värderingar* så att de stämmer med beteendet,
- b) *överbetona hotet eller belöningen* som leder till beteendet (Festinger 1957:97).

Ytterligare en del i teorin handlar om gruppens betydelse för individens hantering av kognitiv dissonans. Ett av de mest effektiva sätten att minska dissonans är att *avfärda ett av de kognitiva element* som ger upphov till dissonansen, något som ibland bara lyckas om individen kan hitta stöd hos andra som håller med om de värderingar individen vill behålla (Festinger 1957:177). Att *söka sig till gelikar* eller bara ta del av *information som bekräftar* den egna uppfattningen kan ses som strategier att minska eller undvika dissonans (Festinger 1957:203). I en situation där flera individer delar samma upplevelse av dissonans blir stödet från varandra ett behändigt sätt att minska dissonansen (Festinger 1957:265).

När det finns olika värderingar hos medlemmar i en grupp kan det ge upphov till dissonans hos medlemmarna. Om en individ eller en mindre andel av gruppen finner sig stå ensam i sin värdering inom gruppen skapar det en stark drivkraft att reducera den dissonans som uppstår Festinger (1957:182) pekar på tre vägar att minska dissonansen:

- a) *ändra uppfattning* så att den stämmer bättre med gruppens,
- b) *försöka ändra övriga gruppmedlemmars uppfattning*,
- c) *distansera sig* från dem i gruppen som har avvikande uppfattning.

4 Metod

I kapitlet redogör jag för metodologiska vägval och för hur det empiriska materialet har insamlats, bearbetats och analyserats samt vilka grunder som gäller för studiens slutsatser. Jag går också igenom etiska överväganden, studiens tillförlitlighet och min förförståelse.

4.1 Val av forskningsmetod

Jag valde att göra en kvalitativ studie med samtalsintervjuer eftersom detta ger möjlighet att ta reda på argument, åsikter och reflektion hos de individer som intervjuas (Bryman 2008:413; Esaiasson et al. 2007:284f). Jag valde också intervju som metod för att göra det möjligt att nå fram till tidigare okända perspektiv och på så vis bidra till ny kunskap och förståelse av olika individers förhållningssätt i hanteringen av den specifika frågan om flyktingsituationen 2015. För att intervjuerna skulle kunna ge ett jämförbart resultat har de haft ett semistrukturerat upplägg med en tydlig struktur men där jag ändå kunnat vara flexibel och ge intervjupersonerna utrymme att själva berätta och utforma sina svar utifrån sin egen tolkning av frågorna.

4.2 Urval

Jag valde att intervju personer som var aktiva inom Socialdemokraterna 2015 och som är det än idag. Gruppen är intressant eftersom den ger möjlighet att studera individer som ingick i ett parti med kollektivistisk tradition (Barrling Hermansson 2004:156) under en period då partiet i regeringsställning tog beslut om radikal omläggning av politiken i en fråga som partiet ditintills drivit i en annan riktning – en omläggning som kan förväntas utmana det egna medlemskapet. Jag sökte intervju personer bland dem som valt att stanna i partiet eftersom studiens fokus legat på hur individer hanterar förändring i en organisation de fortsatt att tillhöra.

Jag har följt principen om intensitet i urval (Esaiasson et al. 2007:292) som innebär att intervju personer söks bland dem som kan förväntas ha särskilt djup erfarenhet av situationen som undersöks. Intervju personer har valts bland ledamöter och ersättare i styrelser för Socialdemokraternas partidistrikt. Styrelsen i ett partidistrikt utses av medlemmarna i de kommuner som ingår i distriktet, och är i denna studie relevant utifrån att en distriktsstyrelse har en ideologiskt viktig roll i organisationen på en nivå där ledamöterna i detta uppdrag inte är upptagna av den lokala politikens många olika vardagsfrågor och följaktligen förväntas kunna ta ett mer övergripande ansvar för parti och politik. Ledamöterna i en distriktsstyrelse har i regel haft olika uppdrag och varit aktiva i

Socialdemokraterna under många år och är socialiserade in i partiet, ofta genom att de är uppvuxna i en familj med partiaktiva föräldrar och/eller själva varit engagerade sedan ungdomsår inom till exempel partiets ungdomsförbund.

Avgränsning har skett till intervjupersoner från styrelserna i Stockholms läns partidistrikt som består av 25 kommuner och Stockholms partidistrikt som består av Stockholms kommun och ett antal föreningar och nätverk. Styrelsen i Stockholms läns partidistrikt består av nio ledamöter och fem ersättare. Styrelsen i Stockholms partidistrikt består av tolv ledamöter och nio ersättare. Den geografiska avgränsningen till Stockholms län har inneburit att studien omfattat intervjupersoner med överblick över kommuner som tog emot en stor andel av de asylsökande under 2015 och där migrationsfrågorna varit på agendan under lång tid. I urvalet har jag strävat efter spridning mellan olika typer av politisk erfarenhet, från direkt hantering av frågor på kommunal nivå till övergripande riksdagsnivå. En kvalitativ intervjustudie bör omfatta ett fåtal intervjuer men samtidigt så många att relevanta aspekter täcks in (Esaiasson 2007:292). Sammantaget har jag genomfört sju intervjuer.

Intervjupersoner

Tabell 1 visar intervjupersonernas ålder, huvudsakliga uppdrag 2015 respektive idag, antal år av politisk erfarenhet och anknytning till partiet i form av till exempel familj med partiaktiva föräldrar, medlemskap i ungdomsförbund eller fackligt engagemang. Uppgifterna har tagits fram genom sökning på internet samt verifierats vid intervjuerna då intervjupersonerna tillfrågats om uppdrag och erfarenhet. För att underlätta redovisningen av resultatet har jag gett intervjupersonerna varsin unik benämning.

Tabell 1. Översikt över intervjupersoner

Intervju-person	Ålder	Huvudsakligt uppdrag 2015	Huvudsakligt uppdrag idag	År av politisk erfarenhet	Anknytning till partiet
Kommunalrådet	50–59	Kommunstyrelsens ordförande/kommunalråd	Kommunstyrelsens ordförande/kommunalråd	30+	Familj, SSU
Ombudsmannen	40–49	Facklig ombudsman	Facklig ombudsman	20+	Fackligt engagerad familj, SSU
Kommunpolitikern	40–49	Fritidspolitiker kommun	Oppositionsråd kommun	20+	Familj, SSU, fack
Riksdagsledamot 1	30–39	Riksdagsledamot	Riksdagsledamot	20+	SSU, Unga örnar
Handläggaren	50–59	Handläggare partianknuten organisation	Handläggare partianknuten organisation	40+	Familj, SSU
Fackligt förtroendevalda	40–49	Fackligt förtroendevald/Behandlingsassistent	Fackligt förtroendevald/Behandlingsassistent	10+	Fackligt engagerad familj
Riksdagsledamot 2	30–39	Riksdagsledamot	Riksdagsledamot	10+	Familj, SSU

4.3 Intervjuer

Jag formulerade intervjufrågor utifrån studiens syfte och dess teoretiska referensram och samlade dessa i en intervjuguide (bilaga 1). Frågorna berörde fyra områden: 1) engagemang i partipolitiken och syn i stort på politikens uppgift, 2) upptakten till flyktingsituationen 2015, 3) omläggningen av flyktingpolitiken hösten 2015, 4) omläggningen i ett längre perspektiv. I det första området har eftersökts intervjupersonens egna motiv och val i sin politiska karriär och syn på politikens uppgift i stort. I det andra området har frågor ställts om intervjupersonens tankar och agerande i upptakten av flyktingsituationen. I det tredje området har frågor ställts för att utröna intervjupersonens reflektion kring omläggningen och sin egen och andras hantering av denna. I det fjärde området har frågor ställts i syfte att studera reflektion kring omläggningens betydelse för partiet och det egna engagemanget i ett längre perspektiv.

Intervjuer á 40–60 minuter genomfördes under perioden februari-maj 2020. Intervjuerna har spelats in för att kunna fånga exakta formuleringar och för att jag som intervjuare skulle kunna fokusera på att föra ett ledigt samtal utan att anteckna samtidigt. Vissa av intervjupersonerna hade intervjuats många gånger tidigare om sina ställningstaganden under flyktingsituationen och föll vid något tillfälle in i färdiga standardsvar medan andra reflekterade över frågeställningarna för första gången vid intervjutillfället.

4.4 Bearbetning och analys

Direkt efter intervjuernas genomförande transkriberade jag dem i sin helhet vilket gav ett material på sammanlagt 75 sidor. Analysen inleddes med att jag läste igenom intervjuerna ett par gånger och därefter identifierade nyckelord som i korthet fångar vad som berörs i respektive svar. Nyckelorden kategoriserade jag som antingen tillhörande förklaring eller beskrivning av omläggningen av politiken. Jag har identifierat ett hundratal citat som exemplifierar eller belyser svaren i varje kategori. För varje kategori har citaten sorterats in i underkategorier. Inom de olika underkategorierna har jag sedan sökt efter mönster i förklaring och hantering av omläggningen. På detta vis har jag skapat en översikt över vilka resonemang och argument som framkommit. Analysen har byggt på huruvida det gått att se mönster i denna översikt och hur de i så fall gått att förstå utifrån de teoretiska perspektiv jag valt.

4.5 Etiska överväganden

I studien har Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2017) tagits i beaktande.

Intervjupersonerna har informerats skriftligt eller muntligt om studiens syfte och att deltagande är frivilligt. De har även fått veta att personuppgifter och inspelningar förvaras säkert och endast sparas så länge de behövs för studien, och att de haft möjlighet att låta bli att svara på en fråga eller avbryta intervjun om de så önskat. Jag har klargjort att avsikten är att hålla intervjupersonerna anonyma i redovisningen av studien. Frågan om anonymitet har varit viktig inför varje intervju, då intervjupersonerna ibland varit profilerade politiker som kan vara möjliga att identifiera om det finns med fakta och citat som rör deras uppdrag i partiet. Ingen av intervjupersonerna har dock uttryckt tveksamhet inför att kvarstå i studien till följd av denna fråga.

4.6 Validitet och reliabilitet

Validitet och reliabilitet handlar om huruvida jag i min forskning undersökt det jag avser att undersöka och om mina resultat är generaliserbara och tillförlitliga. Begreppen är viktiga i kvantitativ

forskning där mätning är i fokus men används även inom kvalitativ forskning för att få en bild av kvaliteten i en undersökning (Bryman 2004:351). *Validitet* handlar om överensstämmelsen mellan det jag vill undersöka och det jag faktiskt tar reda på (Esaïasson et al. 2007:65). För att nå en god validitet har jag kopplat de begrepp jag funnit i tidigare forskning om partikultur och i teorin om kognitiv dissonans till det material jag samlat in, och med detta som stöd byggt upp den analysmodell som uppsatsens slutsatser bygger på. Jag har valt en metod som är lämplig för ändamålet, nämligen intervjuer som möjliggör att nå fram till kunskap om hur individer resonerar. Jag har också varit noga med att följa syfte och frågeställningar genom hela uppsatsen och på så vis kunna hålla fokus på det som är relevant och sortera bort andra aspekter eller fakta i empirin. Studien har inte syftat till att kunna generalisera och dra slutsatser från min begränsade undersökning till en större population. Dock har jag kunnat se att mina resultat stämmer relativt väl med tidigare forskning. *Reliabilitet* handlar om forskningens tillförlitlighet och att studien är genomförd med noggrannhet (Ekengren & Hinnfors 2006:80). För att åstadkomma en så god reliabilitet som möjligt har jag varit noga med att dokumentera och transkribera intervjuerna och att ha en god struktur för analysen, samt att i detta metodkapitel redovisa mitt tillvägagångssätt för insamling och analys.

4.7 Förförståelse

Under flyktingsituationen 2015 arbetade jag som tjänsteman på Regeringskansliet med ansvar för Statsrådsberedningens brevsvarsfunktion. Uppgiften handlade primärt om att bereda svar på allmänhetens frågor till statsministern. Utifrån denna roll fick jag på daglig basis inblick i de olika stadierna i förloppet under flyktingsituationen och kunde se hur de hanterades i det politiska sammanhanget. Denna erfarenhet innebär en förförståelse som hjälpt mig att avgränsa och formulera syfte med studien. Förförståelsen kan också påverka och begränsa min förståelse och analys av resultatet. Jag har därför i metodkapitlet varit noga med att redovisa mina val och min analysmetod så att läsaren ska kunna göra en bedömning av tillförlitligheten i resultatet.

5 Resultat och analys

I detta kapitel redovisas och analyseras resultatet från de intervjuer som gjorts. Redovisningen är gjord med uppsatsens frågeställningar som utgångspunkt. Presentationen är indelad i två teman där det första temat handlar om hur intervjupersonerna beskriver och förklarar partiets byte av förhållningssätt, och det andra temat om vilka strategier som gått att identifiera för hur de själva hanterat bytet. Respektive tema är uppdelat i underkategorier som framkommit utifrån intervju svaren. Samma intervju person kan använda flera förklaringar och strategier. Analys utifrån tidigare forskning och teori sker löpande.

5.1 Så förklaras bytet av förhållningssätt

Detta tema handlar om hur intervju personerna beskriver och förklarar partiets byte av förhållningssätt, det vill säga vilka faktorer de pekar på som bakomliggande och hur de menar att bytet ska förstås. Tre förklaringsmodeller har identifierats och redovisas nedan. Redovisningen är främst deskriptiv och den analys som inleds i avsnittet fördjupas under nästföljande tema om strategier för hantering.

5.1.1 Ovälkommen nödvändighet

Nära nog samtliga intervju personer menar att omläggningen ska förstås mot bakgrund av att EU inte tog ett gemensamt ansvar för hanteringen av flyktingsituationen, vilket gjorde att Sverige stod ensamt i sin generösa hållning och fick ta emot ett så stort antal människor på flykt att det till slut blev omöjligt att upprätthålla denna inriktning. Ombudsmannen, handläggaren och den fackligt förtroendevalda poängterar i sina förklaringar att detta var en ovälkommen förändring om än nödvändig och att den yttre verkligheten tvingade fram omläggningen.

Att sitta i regeringsställning och faktiskt få ta ansvar innebär ju att man blir tvungen att vidta åtgärder eftersom man ser att det är på väg att inte fungera längre. /.../ Och det är klart det är jobbigt. Har man den utgångspunkten från politiken som man haft i alla år att det är klart att vi ska hjälpa till men när sambället inte längre klarar det så blir det en utmaning (Ombudsmannen).

Beskrivningen av förändringen som en ovälkommen nödvändighet där intervju personen inte ser något alternativ menar jag kan jämföras med den situation Festinger (1957) beskriver som påtvingad lydnad. Påtvingad lydnad resulterar i dissonans mellan värderingar och handling som kan reduceras genom att individen exempelvis överbetonar konsekvenserna av vad som kunnat ske om den inte fogat sig. I nästa kapitel fördjupas analysen av hur intervju personerna hanterar förändring som går emot deras värderingar.

5.1.2 Väntat och självklart

Även denna förklaring pekar på den yttre verkligheten som tvingande faktor bakom omläggningen men intervjupersonerna betonar i sin förklaring att det var en tidigare naiv och okunnig hållning som nu omvärderades och byttes till en realistisk och ansvarsfull linje. Kommunalrådet och kommunpolitikern menar att de hade sett förändringen av politiken komma och att det som nu skedde handlade om att rätta till tidigare felbeslut. ”Jag tycker att det borde kommit mycket tidigare”, säger kommunpolitikern. Även de två riksdagsledamöterna lyfter fram att de redan innan omläggningen var ett faktum sett att en förändring skulle komma och att det var uppenbart orealistiskt att Sverige skulle kunna ta ett ensamt ansvar. Denna välkomnande beskrivning av omläggningen kan tolkas som att det för dessa intervjupersoner inte föreligger någon större grad av dissonans mellan de egna värderingarna och beslutet att lägga om politiken, och därmed heller inget större behov av att söka utvägar för att reducera dissonans.

5.1.3 Riskhantering

Den tredje förklaringsmodellen rymmer även den aspekten nödvändighet, men intervjupersonerna betonar här att omläggningen ska förstås mot bakgrund av ett förändrat opinionsklimat, ökad polarisering och en risk för att andra politiska krafter skulle ta över om en omläggning inte skedde. Handläggaren pekar på risken att odemokratiska krafter vinner mark om man inte hittar lösningar som de demokratiska partierna kan enas om: ”Jag tycker det är hemskt viktigt att man försöker hitta en lösning där de demokratiska krafterna håller ihop”. Riksdagsledamot 1 hänvisar till risk för ökad polarisering: ”... [det] pågick en mobilisering åt det andra hållet, alltså i de andra bubblorna, och det är också det som är ett tecken på det polariserade samhället, vilket inte är bra för vi måste ha en gemensam lägereld”. Detta sätt att förklara omläggningen kan tolkas som reduktion av dissonans genom betoning av hotbilden för att inte genomföra omläggningen. Med tanke på den partikultur som Barrling Hermansson (2004) visat råder inom Socialdemokraterna om att vara en grupp som besinnar ansvaret att vara regeringsbärande kan förklaringen om riskhantering också tolkas som uttryck för värnande om maktinnehav för nationens bästa.

5.2 Strategier för hantering av faktumet att förhållningssätt byttes

Detta tema handlar om vilka strategier intervjupersonerna använder för att hantera faktumet att partiet bytte förhållningssätt. Det handlar både om hur de förhåller sig till bytet då det ägde rum i november 2015, och om hur de ser på omläggningen i förhållande till sina egna och partiets

värderingar i ett längre perspektiv. Fyra strategier har identifierats och redovisas nedan. Strategierna är delvis överlappande och samma respondent kan använda flera strategier.

5.2.1 Distansering

Ombudsmannen, handläggaren och den fackligt förtroendevalda är i sina svar tydliga med att omläggningen innebar en konflikt med deras värderingar. En framträdande strategi för att hantera den dissonans som uppstår är att markera distans mellan partiets agerande och den egna personens agerande och värderingar.

Jag har all medkänsla med dem som ska få pengarna att gå ihop och siffrorna att gå ihop på slutet, det förstår jag också, men samtidigt måste man försöka stå för det som är rätt också (Handläggaren).

Allra längst går handläggaren och den fackligt förtroendevalda som båda var engagerade lokalt i Stockholm och som tydligt distanserar sig och markerar att socialdemokrater just i Stockholm hade en annan inställning.

Då skrev vi en som en lång insändare, eller pamflett eller vad man vill säga, till regeringen att vi i Stockholm står inte för det här, det är inte så vi upplever situationen, det är inte så vi ser på situationen, och framför allt står vi inte för det. /.../ Och det var ju så jävla skönt att känna att jag var inte ensam i att tycka att det här är helt bananas (Den fackligt förtroendevalda).

Avståndstagandet är tydligt markerat, vilket kan förklaras av att intervjupersonerna upplever en kraftfull dissonans mellan deras egna värderingar och den handling som de väntas ställa upp på och att frågan är av stor betydelse för dem. Avståndstagandet kan ses som exempel på den strategi för att reducera dissonans som handlar om att tona ned betydelsen av överensstämmelse mellan attityd och handling (Festinger 1957:16). Sökandet efter samhörighet med andra som tog avstånd kan också ses som exempel på hantering av dissonans mellan olika synsätt inom en grupp, där reduceringen av dissonansen sker genom att en gruppmedlem som har avvikande åsikter söker tillhörighet till en del av gruppen som delar de egna åsikterna (Festinger 1957:177).

Noteras bör att intervjupersonerna trots sitt avståndstagande likafullt accepterat förändringen och valt att fortsätta ingå i organisationen som genomfört omläggningen. Eftersom intervjupersonerna valt att inte göra sorti när konflikten med de egna värderingarna dyker upp utan valt att kvarstå i organisationen uppstår även här en dissonans och ett behov av reducera denna. Det fortsatta engagemanget motiverar intervjupersonerna med att ansvaret för organisationen och dess uppgift väger tyngre än den egna ståndpunkten i denna fråga.

Men om jag lämnar nu, vem får då sätta världsbilden? (Den fackligt förtroendevalda)

Om man är missnöjd med något inom den socialdemokratiska politiken är det ju väldigt viktigt att hitta ansvar som medlem och aktiv och göra något åt det i stället för att bara lämna alltså (Handläggaren).

Utifrån Festinger kan resonemanget tolkas som att intervjupersonerna adderar ett kognitivt element av ansvarstänkande och på så vis stärker känslan av att handlingen som gick emot deras värderingar ändå var den rätta. Resonemanget stämmer även väl med Hirschmans (2006) konstaterande att ansvarskänslan hos en medlem för organisationens högre syfte och mening kan leda till att en medlem väljer att stanna hellre än att göra sorti vid missnöje. Resonemanget kan också tyda på insikt om att kostnaden för sorti är alltför hög för att motivera utträde. Kostnaden i detta fall skulle bli att få lämna ett sammanhang som respondenten är djupt insocialiserad i och som utgör plattform för personens hela engagemang.

Ombudsmannen, handläggaren och den fackligt förtroendevalda har liknande profiler såtillvida att de har en svagare koppling till partiorganisationen jämfört med de andra intervjupersonerna som har tyngre politiska uppdrag (se 4.2, Tabell 1), och att de i sina huvudsakliga uppdrag arbetar med rättighetsfrågor. Detta skulle kunna vara en förklarande faktor till varför just dessa tre använder strategin distansering. Som Skoog (2011) visar kan tolkningen av lojalitet till partilinjen inom ett parti skilja sig mellan olika arenor där de partiaktiva verkar eftersom organisationskulturen skiljer sig mellan olika arenor.

5.2.2 Hänvisning till ansvarslinjen

Liksom distansering är hänvisning till det jag valt att kalla ansvarslinjen en tydligt framträdande strategi. Intervjupersonerna accepterar omläggningen utifrån den uttalade motiveringen att den var nödvändig och det enda rimliga och ansvarsfulla sättet att möta situationen. Ansvarslinjen kan beskrivas som den handlingsmodell som ligger närmast Socialdemokraternas traditionella sätt att hantera politiska avväganden. Som Barling Hermansson (2004) visat har politisk ansvarskänsla en framträdande roll i socialdemokraternas självbild, och att vara socialdemokrat innebär att besinna det ansvar som följer av regeringsinnehav och då får de egna politiska målen stå tillbaka om syftet är att verka för nationens bästa. Denna uppfattning åskådliggörs i flera svar från intervjupersonerna. Exempelvis säger riksdagsledamot 2 att ”man kan inte vara ett politiskt parti som förändrar ett samhälle om det inte är så att man kan förhandla om de stolar man besitter i parlamentet” och tillägger:

Men när det kommer till kritan att beslut har fattats majoritetsgrundat, och regeringen landar i slutsatsen att det här är den inriktning Sverige måste ta, så är det klart att man som enskild ledamot absolut kan sitta och rösta något annat i riksdagen men konsekvensen blir att man inte kan företräda Socialdemokraterna. /.../

Du är ju också företrädare för den inriktning som vårt parti måste ta som samhällsbärande parti, och då framför allt regeringsbärande (Riksdagsledamot 2).

Som nämnts ovan landar även de intervjupersoner som markerat distans så småningom i ansvarslinjen då de ska motivera sitt fortsatta engagemang.

Om jag inte stöttar upp och tar det ansvaret, vem fyller då på våra ministrar? /.../ Då ser jag det som att det är liksom mitt ansvar att förvalta det helt enkelt. Hur många från [ortsnamn] som är undersköterskor och behandlingsassistenter har liksom en direktlinje till ministern? (Den fackligt förtroendevalda).

Hänvisningen till ansvar gentemot sin bakgrund kan ses som uttryck för reducering av den dissonans som uppstår vid bytet från distans till ansvarslinjen. Här finns också en parallell till Skoog (2011) som pekar på att partiaktiva ytterst väljer följsamhet med partilinjen när konflikt finns med de egna värderingarna.

Kommunalrådet och kommunpolitikern hänvisar till sina lokala uppdrag när de motiverar att de går in i ansvarslinjen och ställer upp på omläggningen av politiken.

Som Reinfeldt en gång sade i Almedalen, Öppna era hjärtan-talet och så här, det förstår jag fullt ut, men när man konkret ska hantera frågorna i en kommun så blir det problematiskt /.../ då måste man bromsa in på ett eller annat sätt, och då var det just antal människor som kommer till Sverige som vi kunde bromsa, och det ställer jag upp på (Kommunpolitikern).

Omläggningen var utan tvekan värderingsmässigt kontroversiell och gav en intern debatt. Likafullt ser intervjupersonerna inget dramatiskt i bytet av förhållningssätt när beslut väl är taget, och det tycks som att acceptans av en förändring i en värderingsfråga kan ske med organisationens självbild intakt så länge förändringen skett i öppen debatt och utifrån besinning av det ansvar som följer av att vara statsbärande. Den öppna debatten och utrymmet för de kritiska rösterna från sidoorganisationerna inom partiet tycks fungera som en avlösning inför ett beslut som går emot de uttalade värderingarna. Riksdagsledamot 1 säger exempelvis: ”Det blev ju inga repressalier mot SSU, S-kvinnor eller Tro och solidaritet heller, utan man tilläts vara olika i debatten, man tilläts också ha de olika perspektiven.”

Ansvarslinjen faller väl in i Barrling Hermanssons beskrivning av partikulturen inom Socialdemokraterna som en kultur där medlemmarna agerar utifrån vad de ser som nationens bästa även om det innebär att individens egna politiska mål får stå tillbaka. Den möjlighet som partikulturen rymmer att vara kritisk men ändå vara en fortsatt del av rörelsen kan också ses som en del i denna strategi. Som Hirschman (2006) säger är det en fördel för en organisation att kunna släppa fram kritiska röster så länge de är lojala och inte gör sorti vid en konflikt. Utifrån Festingers

teorier kan betoningen på nödvändigheten i omläggningen och på det självklara i att som socialdemokrat finna sig i situationen tolkas som ett sätt att tona ned behovet av överensstämmelse mellan värdering och handling, och därmed reducera den dissonans som uppstår. För de intervjupersoner som går direkt in i ansvarslinjen förefaller det heller inte uppstå någon högre grad av dissonans mellan värdering och handling.

De som tydligast använder denna strategi är kommunalrådet, kommunpolitikern och de båda riksdagsledamöterna. En möjlig förklaring till varför just dessa hänvisar till ansvarslinjen kan hämtas ur Skoogs (2006) resonemang om skillnader i organisationskultur mellan olika arenor inom samma parti. Då dessa intervjupersoner i sina huvudsakliga uppdrag ansvarar för att fatta eller verkställa politiska beslut som rör vardagliga problem och avvägningar verkar de på en arena där organisationskulturen ser annorlunda ut jämfört med hur den ser ut för intervjupersonerna som använder strategin distansering.

5.2.3 Undantag

Ytterligare en strategi som framträder i empirin handlar om att intervjupersonen förklarar acceptansen av omläggningen med att den är en undantagslösning. Detta undantag ses antingen som en parentes som ska avslutas och situationen återställas till hur det var innan omläggningen blev nödvändig, eller som att den förändrade politiken är ett acceptabelt undantag från partilinjen som ger möjlighet att få igenom en politisk fråga som är så pass viktig att det är värt avsteget. Det senare anförs tydligast av kommunalrådet, som lyfter fram att den nya politiken löste problem som fanns lokalt.

Jag kunde ta allting vad de sade på grund av att en sak fanns med och var bosättningslagen, som äntligen äntligen, det var något som vi hade krävt, eller vad ska man säga, föreslagit och jobbat för i många år, att alla kommuner faktiskt ska vara med i flyktingmottagandet. /.../ Då blev allt det övriga oviktigt på något vis (Kommunalrådet).

Hänvisningen till den lokala situationen kan med Festingers (1957) terminologi ses som att intervjupersonerna adderar ett nytt kognitivt element som stärker känslan av att ord och handling går ihop och att beslutet var det rätta.

Ombudsmannen och handläggaren är tydliga med att de upplevde en konflikt mellan värdering och handling. Den dissonans som uppstår då de accepterar handlingen reducerar de genom att betona att förändringen är tillfällig och att de hoppas att undantagstillståndet ska tas bort och politiken återställas till hur den var innan omläggningen.

Men jag vill ju fortfarande se en socialdemokrati som står för att ta hand om varandra. /.../ Jag hoppas att vi lyckas bedriva en sådan politik här framöver som gör att vi kan återgå till någon form av normalläge (Ombudsmannen).

Jag hoppas ju att de här anstegen, eller vad man ska kalla det, från våra värderingar har varit tillfälliga och att man ska kunna gå tillbaka (Handläggaren).

5.2.4 Given anpassning

Den fjärde strategin som framträder handlar om hur intervjupersonerna beskriver omläggningen som en given anpassning till verkligheten och förenlig med partiets grundvärderingar, och att tidigare hållning varit oönskad eller byggt på okunskap. Kommunpolitikern och de båda riksdagsledamöterna är de tydligaste företrädarna för detta synsätt. Kommunpolitikern pekar på att de i kommunen redan sett att förändringen var nödvändig men att partiet som helhet var bakbundet av regeringssamarbetet med det mer flyktingvänliga Miljöpartiet och inte kunde ta itu med situationen. Riksdagsledamot 1 markerar tydlig distans till ledande partiföreträdare och politiken som fördes innan omläggningen: ”Man smällde upp Stefan Löfven där på Medborgarplatsen att hålla det här talet [Mitt Europa bygger inte murar]. Det hade man aldrig gjort om man hade haft mer regeringsvana just där och då. /.../ Jag kommer ihåg att vi satt ett gäng och sade att det där kommer nog han att få äta upp.” Hos dessa intervjupersoner förefaller graden av dissonans följaktligen vara låg.

Riksdagsledamot 2 säger sig ha varit ung och ny i politiken och under inledningen av flyktingsituationen haft svårt att distansera sig och se helheten men att senare ändrat sig och sett att omläggningen var en nödvändig realitet.

Jag befann mig nog precis i ett känslomässigt läge där jag tyckte att det här var fruktansvärt och att jag absolut inte höll med mina partiföreträdare /.../ men inser mer och mer att en praktisk realitet står och verkligen bankar för dörren. /.../ Många av besluten som där och då [i upptakten av flyktingsituationen] fattades blev lite yrvakna tror jag (Riksdagsledamot 2).

Den förflyttning som riksdagsledamot 2 gör kan tolkas i ljuset av det Festinger (1957) beskriver som reduktion av dissonans genom förändring av ett av de två kognitiva element som dissonansen uppstår emellan. Genom att förändra sin förståelse av omläggningen minskar riksdagsledamot 2 dissonansen mellan värdering och handling.

6 Diskussion och slutsatser

Syftet med denna uppsats har varit att öka förståelsen för hur en organisations medlemmar kan hantera förändringar i organisationens inriktning. I studien har jag intervjuat socialdemokrater om deras förståelse och hantering av den omläggning av politiken som Socialdemokraterna var med och genomförde under flyktingkrisen 2015. Den empiriska analysen har jag grundat på begrepp och resonemang från Festingers (1957) teori om kognitiv dissonans.

Jag har funnit tre sätt som intervjupersonerna använder för att förklara partiets byte av förhållningssätt och fyra strategier för hur de själva hanterar faktumet att deras parti bytte inriktning.

De tre förklaringarna är:

- *Ovälkommen nödvändighet* – det var verkligheten som förändrades och tvingade fram en nödvändig men oönskad omläggning av politiken.
- *Väntat och självklart* – det var en tidigare naiv okunnig hållning som omvärderades och byttes till en realistisk och ansvarsfull.
- *Riskhantering* – ett förändrat opinionstryck och politiska risker gjorde det nödvändigt att lägga om politiken.

De fyra strategier för hantering jag funnit är:

- *Distansering* – intervjupersonen markerar ett avstånd mellan å ena sidan sina egna värderingar och ageranden, och å andra sidan partiets agerande.
- *Hänvisning till ansvarslinjen* – intervjupersonen accepterar omläggningen med hänvisning till att verkligheten krävde denna förändring och att både individen och partiet kan hantera en sådan förändring då det visar sig krävas.
- *Undantag* – intervjupersonen förklarar acceptansen av bytet med att det är ett tillfälligt undantag eller ger en möjlighet att få igenom en annan fråga som är viktigare.
- *Given anpassning* – intervjupersonen hanterar omläggningen genom att förklara att tidigare politik var orealistisk och att omläggningen var en given anpassning till verkligheten och förenlig med partiets grundvärderingar.

Studien visar att en individ som identifierar sig med en organisation som gör en förändring i en värderingsfråga har behov av någon typ av förklaring för sitt eget val att acceptera förändringen. Studien visar också att medlemmar i en och samma organisation kan förstå och hantera en förändring i organisationens värderingar på olika sätt. I de förklaringar och strategier som framkommer i resultatet finns den tydligaste skillnaden mellan de som inledningsvis markerar distans

mellan sin egen och kollektivets position, och de som anammar kollektivets nya position i samma stund som den förändras.

Resultatet pekar i en liknande riktning som flera av slutsatserna i tidigare forskning om hur starkt partikulturen präglar partiets medlemmar, exempelvis när det gäller deras underliggande antaganden och deras lojalitet. Särskilt tydligt blir det att intervjupersonerna som anammar ansvarslinjen faller väl in i den beskrivning av Socialdemokraternas partikultur som Barrling Hermansson (2004) gör om en organisation som sätter det kollektiva ansvaret först när politiken utmanar de ideologiska målen. Resultatet kan också sägas illustrera det Hirschman (2006) säger om att ansvarskänslan hos en medlem för organisationens högre syfte och mening kan leda till att en medlem hellre stannar än gör sorti vid missnöje. I studien har det funnits begränsat utrymme att fördjupa analysen av vilka individer som väljer vilken strategi, men en tänkbar förklaring kan finnas i att intervjupersonerna i sina huvudsakliga uppdrag verkar på olika arenor där organisationskulturen skiljer sig åt och innebär mer eller mindre bindning till partilinjen.

Jag har även funnit att Festingers (1957) dissonansteori varit ett fruktbart grepp för att tolka intervjupersonernas olika svar och förhållningssätt. Teorin blir tydligt åskådliggjord i strategin *Distansering* där intervjupersonerna har svårt att få ihop sina egna värderingar med omläggningen av politiken som de i nästa steg likafullt ställer upp på. För att reducera den dissonans som uppstår vid omläggningen distanserar de sig från partiets beslut och markerar att de själva stod för något annat. När de i nästa steg ändå väljer att vara kvar i organisationen trots värderingsskillnaderna uppstår en dissonans som de reducerar genom att betona att det finns ett överordnat ansvar för den långsiktiga politiken som är viktigare än att göra sorti från partiet på grund av värderingskonflikten. Dissonansteorin är också tydligt åskådliggjord i strategin *Given anpassning*, där en intervjuperson ändrar sin uppfattning efter att beslutet om omläggning är taget och då finner argument för att beslutet vara det rätta och givna. Att på detta sätt i efterhand anpassa sin värdering så att den stämmer överens med sitt handlande är ett av de mest typiska sätt som Festinger påvisar för att reducera dissonans. För en fördjupad analys på kollektiv parti- och organisationsnivå skulle Festinger kunna kombineras med begreppet organisationskultur som utvecklas av till exempel Schein (2010) och som innefattar organisationers mer grundläggande och ofta för medlemmarna omedvetna antaganden.

Valet att genom en intervjustudie undersöka hur aktiva inom Socialdemokraterna reagerar på omläggningen av flyktingpolitiken bedömer jag ha varit fruktbart och gett rika möjligheter till

reflektion och analys av de grundläggande frågor som jag velat förstå mer om. Dock kan jag även se att det kanske inte var en så dramatisk omförhandling av den socialdemokratiska berättelsen som jag antog i uppsatsens inledning. Den ansvarslinje jag funnit stämmer så pass väl med den socialdemokratiska självbilden som Barrling Hermansson (2004) beskriver att en slutsats kan vara att den omläggning som vid en första anblick ser ut att vara ett värderingsskifte snarare stämmer väl med organisationens underliggande värderingar och normer. Likadant tycks den öppna debatten och utrymmet för de kritiska rösterna inom partiet fungera som en ventil inför svåra beslut, vilket också förefaller vara en del i organisationens identitet och inre väsen. Här finns utrymme för ytterligare studier och framtida forskning.

Ytterligare ett ämne för framtida forskning skulle kunna vara att koppla resultatet i studien till de olika positioner, förenande drag och och individuella skillnader som finns hos intervjupersonerna. Det har i denna uppsats inte funnits utrymme för att fördjupa detta men i empirin finns underlag för vidare studier.

Sammantaget bedömer jag att mina frågeställningar kunnat besvaras med stöd av uppsatsens upplägg och resultat. Även om undersökningen i denna uppsats är i liten skala med ett fåtal individer som intervjuats menar jag att resultatet både åskådliggör och bidrar till ökad förståelse för hur medlemmar i en organisation kan hantera förändringar i organisationens inriktning.

7 Referenslista

Acharya, A., Blackwell M., Sen M. (2018). Explaining Preferences from Behaviour: A Cognitive Dissonance Approach. *The Journal of Politics*, 80(2), ss. 400-411. doi:10.1086/694541

Alvesson, M., Svenningsson, S. (2014). *Förändringsarbete i organisationer – om att utveckla företagskulturer*. Stockholm: Liber.

Barrling Hermansson, K. (2004). *Partikulturer*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Bryman, M. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber.

Ekengren, A-M., Hinnfors, J. (2006). *Uppsatshandbok – Hur du lyckas med din uppsats*. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud. (2007). *Metodpraktikan*. 3. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Esaiasson, Martinsson, Sohlberg. (2016). *Flyktingkrisen och medborgarnas förtroende för samhällets institutioner – en forskningsrapport*: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet (OBS kolla hur referens ska skrivas maa att MSB gett ut rapporten)

Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. 2. uppl. Stanford, CA: Stanford University Press.

Hirschman, A. O. (2006). *Sorti eller protest – en fråga om lojaliteter*. Lund: Arkiv förlag.

Klintman, M. (2019). *Knowledge resistance – how we avoid insight from others*. Glasgow: Manchester University Press.

Lönnaeus, O. (2015). Löfven: Svårt att regera utan DÖ. *Sydsvenskan*. 29 april.

<https://www.sydsvenskan.se/2015-04-29/lofven-svart-att-regera-utan-do> [2020-03-12].

Matz, D.C., Wood, W. (2005). Cognitive Dissonance in Groups: The Consequences of Disagreement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), ss. 22-37. doi:10.1037/0022-3514.88.1.22

Regeringskansliet (2015a). *Tal av statsminister Stefan Löfven vid manifestationen för flyktingar*. <https://www.regeringen.se/tal/2015/09/tal-av-stefan-lofven-vid-manifestationen-for-flyktingar-den-5-september/> [2020-07-20]

Regeringskansliet (2015b). *Regeringen föreslår åtgärder för att skapa andrum för svenskt flyktingmottagande*. <https://www.regeringen.se/artiklar/2015/11/regeringen-foreslar-atgarder-for-att-skapa-andrum-for-svenskt-flyktingmottagande/> [2020-03-12]

Regeringskansliet (2016). *Förslag om att tillfälligt begränsa möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2016/04/prop.-201516174/>. [2020-07-20]

Regeringskansliet (2019). *Förlängning av lagen om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2019/05/prop.-201819128/>. [2020-07-20]

S-kvinnor (2015). *Uttalande med anledning av migrationspolitiken 2015-11-26*. <https://s-kvinnor.se/aktuellt/uttalande-med-anledning-av-migrationspolitiken/> [2020-03-12]

S-studenter & SSU (2015). *Regeringen skapar ökad otrygghet för människor på flykt 2015-12-01*. <http://s-studenter.se/regeringen-skapar-okad-otrygghet-for-manniskor-pa-flykt/> [2020-03-12]

Schein, E. H. (2010). *Organizational Culture and Leadership*. 4. uppl. San Fransisco: John Wiley & Sons, Inc.

Skoog, L. (2011). *Alla följer partilinjen – en studie om hur kommunpolitiker tolkar sitt mandat i praktiken*. Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Förvaltningshögskolans rapporter nummer 120.

Socialdemokraterna (2017). *Trygghet i en ny tid – kongressprotokoll 2017*.

https://www.socialdemokraterna.se/download/18.12ce554f16be946d04640d3c/1568881615348/kongressprotokoll_2017_181128.pdf [2020-07-20]

Tro och solidaritet (2015). *Tillfälliga uppehållstillstånd och medicinsk åldersbestämning ovärdiga medel i asylpolitiken 2015-11-24*. <https://trosolidaritet.se/tillfalliga-uppehallstillstand-och-medicinsk-aldersbestamning-ovardiga-medel-i-asylpolitiken/> [2020-03-12]

Ulvskog, M. m.fl. (2017). EU-parlamentariker (S): Vårt parti ska inte splittra familjer. *Aftonbladet*. 5 april. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/E8Vj3/vart-parti-ska-inte-splittra-familjerna>). [2020-03-15]

Utredningen om migrationsmottagandet 2015 (2017). *Att ta emot människor på flykt – Sverige hösten 2015*. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar 2017:12)

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Intervjuguide

Områden och intervjufrågor:

1. Engagemang i politiken
 - a. Vad gör du nu, vilken är din huvudsakliga sysselsättning/partiengagemang?
 - b. När engagerade du dig politiskt?
 - c. Hur kom det sig att du engagerade dig politiskt?
 - d. Vad betyder det för dig att vara en del av ett parti?
 - e. Vad har varit viktigt för dig i dina olika uppdrag?
 - f. Hur skulle du beskriva politikens uppgift lite mer övergripande filosofiskt?
2. Inledningen av flyktingsituationen 2015
 - a. Kan du beskriva din roll under den tid då flyktingsituationen inleddes?
 - b. Var du engagerad i debatt eller verksamhet specifikt inom flyktingfrågorna?
3. Omläggningen av flyktingpolitiken hösten 2015
 - a. Hur skulle du beskriva de förändringar som skedde i själva omläggningen?
 - b. Vad är din bild av vad som låg bakom?
 - c. Hur upplevde du om förändringarna?
 - d. Hur påverkade förändringen ditt eget arbete/uppdrag?
 - e. Det fanns olika röster kring omläggningen, hur ser du på det?
 - f. Vilken förväntan fanns på att ställa sig bakom förändringarna?
 - g. Var det självklart att inordna sig i den förändrade politiken? Fanns det ett motstånd?
 - h. Vilka reaktioner mötte du från omgivningen kring omläggningen?
4. Politiken efter flyktingsituationens intensiva fas
 - a. Skulle du beskriva den omlagda flyktingpolitiken som en förändring av partiets värderingar?
 - b. Innebar omläggningen en påfrestning för partiet?
 - c. Hur ser du på beskrivningen av förändringarna som ett brott mot partiets värdegrund?
 - d. Har ditt engagemang påverkats av förändringarna? Hur?
 - e. Hur ser du på förändringen i det längre perspektivet?